

nosti a fádnosti, oprostí se od vlastnického pocitu k partnerovi a zahrnou nejen všechny dospělé příslušníky rodiny, ale i všechny děti. Sám autor však tento pokus nazývá Utopií.

*

Recenzovaná kniha je čítankou, která nepodává hodnocení. Ponechává je čtenáři. Poskytuje však svým způsobem specifický literární zážitek, stimulující sociologa k hlubšímu zamyšlení, k novým otázkám a novým pohledům jak v rovině nejobecnější, tak v rovinách nejkonkrétnějších.

Ukazuje dosud nedocenené zdroje obsahové analýzy, jejichž prostřednictvím lze získat poměrně reprezentativní informace v širokém časovém i prostorovém záběru.

Je přirozené, že by bylo možno mít připomínky k výběru témat i jejich zařazení do kapitol. Výběr mohl být proveden jinak, možných variant je v tomto směru nespočetně. Mohly být například vypuštěny texty vypovídající o momentech méně podstatných a ponechán větší prostor pro literaturu dotýkající se kořenů společenské problematiky. Z tohoto hlediska je charakter výňatků nevyvážený – některé velmi pregnančně zobrazují nejen podstatu a formy nejužších vztahů mezi lidmi, ale celé zázemí společnosti, na němž se tyto vztahy odehrávají a jímž jsou určovány. Jiné se naproti tomu dotýkají problémů celkem subtilních a dílčích. Je ovšem třeba vidět, že pro úplnost postižení jevu jsou někdy i tyto dílčí pohledy významné.

Shromážděné texty vypovídají o nejužších vazbách mezi lidmi, tak jak se formují v kapitalistické, výjimečně v předkapitalistické společnosti. Postihují je zpravidla v situacích neodpovídajících normativním představám, v situacích anomálních, kritických či konfliktních, což, jak se zdá, je spíše pravidlem než výjimkou. Vypovídají o deformaci těchto vztahů a o realitě, která je toho příčinou, a implicitně či explicitě obžalávají společnost.

Eva Bártová

Richard Parker: The Myth of the Middle Class (Mýtus střední třídy)

New York, Harper and Row 1972, 233 s.

Cílem recenzované práce, jak je to také výslovně zdůrazněno v úvodu, je destrukce metafyzických konstrukcí sociální teorie a mýtů společenského vědomí, které se konstituují v USA jako ideologie nové střední třídy. Tato ideologie je spojena s konstrukcí iluzorních schémat sociální stratifikace, s teorií postindustriální společnosti hojnosti a se staronovou idejí homogenní střední třídy.¹ R. Parker tyto mýty analyzuje a podrobuje je ve své práci všestranné kritice.

Kniha se skládá z úvodu, předmluvy, jedenácti kapitol a dodatku, který je opatřen bohatým statistickým materiálem, v knize plně využitým.

Vlastní přístup k daným teoretickým konstrukcím a sociální realitě, jež se stala nositelem těchto iluzorních vizí, je autorem vyjádřen v úvodu práce. Kriticky vychází ze skutečnosti, která se vytvořila v USA po druhé světové válce. Buržoazní teoretici zabývající se strukturou americké společnosti jsou oslněni „metamorfózou lidské historie“. Vidí v této společnosti cosi specifického ve vývoji lidstva, společností hojnosti. Nevidí úroveň materiální výroby vytvořila novou skutečnost, v níž tradiční problémy dichotomizovaných společností, sociální rebelie, ideologické vášně, bída, nerovnosti mizí nebo existují pouze jako historické reminiscence. Problematika nové společnosti je technologickou problematikou, kterou je schopna autonomní instrumentální racionalita řešit. Tyto nové problémy vyžadují technokratickou inovační elitu, schopnou uvažovat v kategoriích optimalizace a funkční efektivity. Technicko-organizační problémy industriální společnosti vedou ke konci ideologie. Nová společenská kvalita má jedinou homogenní střední třídu.

Podle autora je však skutečnost jiná. Americká společnost je opravdu společností střední třídy, ale tato kategorie vznikla před americkou revolucí a má být užívána nikoli ve smyslu oslavné teze na prosperující homogenní společnost, nýbrž jako kategorie označující dvě oddělené skupiny: nižší a vyšší střední třídu. Vývojové trendy společnosti hojnosti se týkají jen části Ameriky a disproporce existující ve společenské skutečnosti jsou konstitutivním prvkem americké společnosti. Skutečnost, že 1000 nejbohatších amerických rodin získalo v roce 1968 peněžní příjem 1 Mld \$, zatímco průměrný příjem dělníka je 100 dolarů za týden a že nejbohatších 10 % Američanů získává větší bohatství než polovina obyvatelstva (nižších tříd), se rozchází s ideologickou konstrukcí homogenní střední třídy. Amerika není jednotnou společností hojnosti, ale společností, v níž chudoba a podvýživa existuje souběžně s enormním bohatstvím. Proto i otázka ekonomické rovnosti je stejně vyhrocena, jako byla pro Jeffersona a Paina.

Autor sám pochybuje, že Amerika se může stát společností rovnosti. Ekonomická skutečnost se bude rozcházet s požadavky rovnosti. Faktory podílu a distribuce bohatství mají ekonomickou dimenzi a ekonomická činnost založená na soukromých zájmech se s ideou rovnosti rozchází. Autor neukazuje reálnou alternativu vedoucí k požadované ekonomické rovnosti. Poukazuje pouze na rozpor mezi idejí rovnosti a skutečností samou a pokouší se vysvětlit široké disproporce v životním

¹ Střední třída v americkém pojetí nepředstavuje třídu v marxistickém slova smyslu, ale střední

příjmovou kategorii, do níž jsou zahrnováni příslušníci různých sociálních tříd a skupin.

stylu skupin, které se do této rovnostářské homogenní střední třídy hlásí.

Americká ideologie padesátých let se zakládala na empirických skutečnostech ekonomického růstu: Americká společnost produkuje největší důchod na hlavu, má největší absolutní přírůstek, nejvíce automobilů, televizorů a telefonů. S touto všeobecnou prosperitou dochází ke změně společenské problematiky, neboť aktuální otázkou není již získávání většího množství zboží, nýbrž otázka co s přebytky zboží. Bojovníci proti konvenční moudrosti starého světa vyhlásují novou problematiku industriální společnosti, problematiku kvality života ve společnosti poskytující maximum zboží a společenské jistoty. Šedesátá léta přinášejí konflikty v ekonomické i nadstavbové sféře. Růst hnůt za občanská práva, rebelie rasových menšin, atentáty na vůdce demokratických hnůt, vražda prezidenta a smrt 50 000 Američanů ve válce jsou zastřešeny společensky signalizující modifikací společenské harmonie. A v šedesátých letech byla najednou objevena existence bída a podvýživa.

Přesto základní představy formulované ideology střední třídy, Galbraithem, Riesmanem, Whytem a Dahlem zůstávají nedotčeny. Přezívání těchto mýtů homogenní společnosti je o to pozoruhodnější, že byly odmítnuty řadou autorů. Tento iluzorní obraz americké společnosti je vytvářen — při absenci statistických znalostí — na základě informací poskytovaných příslušníky nové střední třídy, kteří jsou tvůrci veřejného mínění.

R. Parker odmítá vyznění jednotné střední třídy. Jako základní charakteristiku nižší střední třídy navrhuje příjem nad 4000 dolarů za rok, tj. hranici vládní definice bída pro městskou čtyřčlennou rodinu. Vyšší hranice je však těžko vymezitelná a kritéria jsou vágní. Proto autor zavádí tuto kategorizaci: chudí tvoří 20 % a bohatí 10 % populace. Zbýlých 70 % se rozdělí na dvě adekvátní skupiny, které tvoří nižší střední třídu a vyšší střední třídu. Při použití tohoto schématu získalo v roce 1968 nejbohatších 10 % populace 27 % peněžního důchodu, zatímco nejchudších 25 % populace získalo 5 % peněžního důchodu. Podle Parkerova názoru odráží kategorie bohatí a chudí věrněji strukturu americké společnosti než kategorie stratifikované střední třídy. Autor se dále zabývá vznikem mýtů o střední třídě v padesátých letech. Extrapolace technické revoluce na skutečnost sociálně ekonomických vztahů vedla ke vzniku nové typologie atomového věku, technologického věku, postindustriálního věku. Ve všech úvahách o typu věku se objevuje skutečnost jako situace zlomu. V souvislosti se vzdělanostní explozí a s růstem technické náročnosti na řízení dochází k reinterpretaci mocenských rolí. Galbraith označil nové skupiny nositelů mocenských rolí za novou třídu a Dahl za nového člověka. Nová třída není omezena pouze na typ korporativních manažerů; manažerská struktura

se stává součástí širšího pojetí technicko-organizační struktury. U Whyta místo tradiční protestantské etiky nastupuje etika organizačního člověka a zvnějšku řízený člověk nastupuje jako opak tradičního puritánského, sebevědomého, autonomního jedince. Přesto se údajně nabízí nová historická alternativa. Úkolem je v rámci nových revolučních struktur (u Riesmana to je konzumní revoluce, u Whyta organizační revoluce) zachovat posvátné liberální hodnoty. Nový obsah mocenských rolí vede k disperzi moci. Nové mocenské role vyžadují vyšší vzdělání a technicko-organizační schopnosti, protože neexistují vzdělanostní bariéry, takže nová třída není uzavřenou vládnoucí elitou, ale mobilní většinovou střední třídou postindustriální společnosti.

Vypracovaná mytologie postindustriálního světa v němž vzdělání a technologie hrají určující roli, je plně akceptována. Hledá se „prototyp účinné sociální techniky... nová základna pro profesionalizaci reforem“. Hnutí boje proti chudobě, které začalo v šedesátých letech, je vedeno administrativní a technickou elitou. Podle časopisu *Time* počet Američanů klasifikovaných jako chudí poklesl z 39,5 miliónu v roce 1959 na 24,3 miliónu v roce 1969. Hranice chudoby zůstala zachována a tvořila 3000 dolarů pro čtyřčlennou městskou rodinu. Proti tomu však Parker namítá, že růst cen spolu s růstem daní způsobí vzestup životních nákladů o 41 %. To znamená, že rodina, která potřebovala v roce 1959 3000 dolarů, potřebovala v roce 1969 již 4365 dolarů. V roce 1959 patřila pětina národa do skupiny s příjmem do 3000 dolarů a v roce 1969, kdy hranice bída stoupla na 4365 dolarů, do této skupiny bída patřila opět pětina národa.

Autor věnuje značnou pozornost tzv. revoluci v důchodech. Odvolává se na Roberta Lampmana, který ukazuje, že v obdobích stability dochází k větší koncentraci bohatství. Po první světové válce získalo 1 % obyvatel 31 % peněžního důchodu, v roce 1929 36 %. V roce 1949 klesl podíl této skupiny na důchodech na 20,8 %, ale v roce 1956 stoupl na 26 %. Parker dochází ke správnému závěru, že i když je absolutní růst příjmů ve všech vrstvách společnosti zřejmý, schéma rozložení bohatství se velmi podobá dvacátým letům.

V konstrukcích teoretiků nové třídy byla vytvořena distinkce mezi vlastnictvím a kontrolou, která je vykonávána příslušníky technokratických elit. Parker vidí příčiny v tom, že nová třída technokratických elit má stejné zájmy a stejné názory na redistribuci bohatství jako bohatí, neboť její členové jsou často příslušníky vrstvy bohatých nebo na tuto příslušnost aspirují.

Do nižší střední třídy autor zahrnuje skupiny s příjmem 5000–10 000 dolarů. V šedesátých letech do této třídy patřilo 40 % amerických rodin, tj. 70 miliónů obyvatel, a to jak „modrých“, tak „bílých“ límečků a za-

městnanců nových profesí spjatých s automatizovanou výrobou. Příjmy příslušníků bílých límečků a zaměstnanců nových profesí se neliší od příjmů dělnických profesí. V nových profesích také není odstraněna dřina, nuda a únava, jak se v minulosti předpokládalo. Také mobilitní vzestup je omezený: jedna třetina dělnických profesí tento vzestup neumožňuje. Nižší střední třída tvoří většinu společnosti hojnosti, ale na bohatství této společnosti má podíl minimální.

Předmět kritického pohledu autora je také redistribuce národního bohatství po druhé světové válce. Například pro A. Burnse, Eisenhowerova ekonomického poradce „... transformace v distribuci národního důchodu... může být považována za jednu z největších sociálních revolucí v historii“. Parker však uvádí data z *Ekonomické zprávy prezidenta za rok 1969*, která svědčí o pravém opaku, neboť v roce 1969 byly příjmy pod 2000 dolarů zdaňovány v průměru 44 %, tedy dvakrát více než příjmy nad 100 000 dolarů. Příjmy mezi 2000–4000 dolary byly zdaňovány 27 %, stejně jako důchody největších milionářů. Obrovské majetkové rozdíly nejsou věcí minulosti. Otázkou však je, zda nerovnost v rozdělování je nezbytná a čím je podmíněna. Podle autora souvisí nová kvalita ekonomické a sociální nerovnosti s procesem industrializace. Současný trend industrializace vede k rostoucí koncentraci, specializaci a k prohlubování nerovnosti.

Mýtus střední třídy není novodobým výtvorem, ale klasickým mýtem americké společnosti. I když nikdy adekvátně nezobrazoval sociální realitu, stal se v devatenáctém století základem republikánského modelu. Po druhé světové válce byl silně modifikován. Ideologií nové třídy se stal technokratický elitismus, podle P. Bachracha „demokratický elitismus“, který je lhostejný ke klasickým ideálům americké demokratické teorie. Technokracie vycházejí z tradic liberalismu a jeho demokratických norem jako z ideálu. Nová socioekonomická situace však vyžaduje odklon od zvrácenosti egalitarismu. V těchto souvislostech Parker konkrétně kritizuje

Dahla a jeho knihu *Who Governs?*, jejíž koncepce je zhruba tato: Náročnost na plnění mocenských rolí nedovoluje realizovat staré liberální ideály. Pluralitní demokracie nemůže sama o sobě zabezpečit efektivní růst. Nová technická struktura vyžaduje chladný realismus ve vztahu ke společenským hodnotám. Technokratická elita, vzniklá z nové technické struktury, zachovává staré tradice pluralismu zájmových skupin, neboť zájmy různých skupin této elity korespondují se zájmy společnosti jako celku. Technokratická elita tedy vzniká z přirozené dělby práce v industriální společnosti a jediná může zabezpečit efektivní přechod ze skutečnosti, které je vlastní široká ekonomická nerovnost, do budoucnosti daleko nadějnější.

Ukazuje se však, že místo vstupu do industriální společnosti hojnosti, kdy sociální problémy se měly stát věcí administrativy, a ideologie měla skončit své poslání, nás technologie zavedla k bodu, v němž ideologie rovnosti a svobody musí být uvedena s takovou silou a mocí jako za Jeffersona. Úkolem teoretiků je — podle autora — nechat promlouvat fakty, které se samy zmocní vědomí širokých mas, což je předpokladem změny.

Recenzovaná práce je přínosem ke kritice mýtů americké společnosti, a to zvláště v těch pasážích, kde je používán bohatý statistický materiál. Sám autor si neklade širší teoretické úkoly, nejzdařilejší je jeho kritika teoretické koncepce společnosti hojnosti. Avšak při posuzování role mocenských elit neoprávněně dichotomizuje reálné ekonomické procesy a procesy rozhodovací. V kritice a určení historického místa nové třídy se sám dostává na pozici jím odmítaného fetišismu autonomních technických struktur. Dále i závěry o síle faktorů samých svědčí spíše o rozpácích při hledání reálné alternativy pro rostoucí demokratické hnutí. Parkerovy pokusy o analýzu vedou k starým liberálním mýtům, že v pluralitní demokracii v konečné instanci rozhoduje lid, který reinterpretuje společenské priority na základě nových pravdivějších informací.

Josef Velek